

Marzena Myślińska

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

ORCID: 0000-0002-1528-0952

marzena.myslinska@umcs.pl

## Prawo do mediacji w perspektywie ewolucji praw człowieka

*The Right to Mediation in the Perspective of the Evolution of Human Rights*

### ABSTRAKT

Mediacja spośród tzw. form alternatywnego rozwiązywania sporów stała się powszechnie stosowaną formą zmierzającą do zakończenia sporu. Biorąc pod uwagę jej pozycję względem procesu sądowego w porządkach prawnych kultury prawa stanowionego (mającą komplementarny/uzupełniający charakter) – może być uznana za element wymiaru sprawiedliwości. W tym kontekście zasadna jest dyskusja o prawie do mediacji w kontekście ewolucji praw człowieka jako kolejnym uprawnieniu jednostki, którego realizacja następuje w procesie stosowania prawa. Tłem rozważań niniejszego artykułu jest polski porządek prawny, w którym status prawa do mediacji znajduje swoje odzwierciedlenie zarówno w pozycji mediacji względem procesu sądowego, jak i regulacji prawnej mediacji, inicjatywach i działaniach prawodawcy nakierowanych m.in.: na popularyzację tejże formy ADR czy profesjonalizację zawodu mediatora.

**Słowa kluczowe:** mediacja; prawo do mediacji; wymiar sprawiedliwości; prawa człowieka; stosowanie prawa

### WPROWADZENIE

Mediacja spośród ogółu różnorodnych form rozwiązywania sporów (tzw. *alternative dispute resolution*, dalej jako ADR) stanowi stosowaną w kontynentalnej kulturze prawnej formę rozwiązywania sporów. Mediacja, w której kluczowym elementem jest bezpośrednia komunikacja pomiędzy stronami sporu, została implementowana do porządku prawnego każdego państwa europejskiego, wpisując się – obok procesu sądowego – w regulowany przez prawo obowiązujący mechanizm

opanowywania sporów<sup>1</sup>. Pomimo że tradycja kultury prawa stanowionego, oparta na chrześcijaństwie i prawie rzymskim<sup>2</sup>, z procesu sądowego uczyniła podstawowy sposób radzenia sobie ze sporami opartymi na prawie – to w mediacji obecnie upatruje się jednego ze sposobów na poradzenie sobie z organizacyjnymi oraz systemowymi problemami funkcjonowania sądowego wymiaru sprawiedliwości. Choć teza ta ze względu na uwarunkowania gałęziowe systemu prawnego nie ma charakteru uniwersalnego, biorąc pod uwagę aktualny status prawny mediacji, jej popularyzację, praktykę stosowania, warto podjąć dyskusję nad treścią oraz statusem prawa do mediacji w kontekście stosowania tej formy rozwiązywania sporów w polskim porządku prawnym. Ze względu na przyjęte ramy publikacyjne realizacji zadania podjętego przez autorkę artykułu służy przede wszystkim metoda formalno-dogmatyczna, ze względu zaś na kontekst prawa do mediacji i prawa do sądu znajdującego swoje źródło w wiążących normach prawa międzynarodowego – metoda porównawcza.

#### STATUS PRAWA DO MEDIACJI JAKO PRAWO CZŁOWIEKA *IN STATU NASCENDI*

W celu udzielenia odpowiedzi na pytanie o status prawa do mediacji warto w pierwszej kolejności nawiązać do koncepcji A. Podgóreckiego, który to w swoich rozważaniach o prawach człowieka dokonał ich klasyfikacji na prawa ułomne oraz prawa kompletne. Z prawami kompletnymi mamy do czynienia m.in. w przypadku ich normatywnego potwierdzenia w postawach wynikających z prawa intuicyjnego łącznie z instytucjonalnymi i organizacyjnymi powiązaniem między nimi. Tak postrzegane prawa kompletne stanowią aktywne siły społeczne. Z prawami ułomnymi z kolei mamy do czynienia w „sytuacji istnienia abstrakcyjnych, werbalizowanych praw przy braku realistycznych warunków ich przestrzegania”<sup>3</sup>. Zdaniem A. Podgóreckiego prawom ułomnym towarzyszy możliwość kształtowania pozorów ich funkcjonowania w rzeczywistości społecznej. Niezależnie od rozróżnienia tychże praw A. Podgórecki, podkreślając rolę praw człowieka w społeczeństwie, zwrócił uwagę, że są one wynikiem procesów zachodzących w społeczeństwie, ich źródłem są interakcje pomiędzy różnymi systemami społecznymi<sup>4</sup>.

<sup>1</sup> Zob. m.in.: A. Korybski, *Alternatywne rozwiązywanie sporów w USA*, Lublin 1993, s. 18–30; A. Zienkiewicz, *Studium mediacji. Od teorii ku praktyce*, Warszawa 2007, s. 56–64; M. Skrodzka, A. Zemke-Górecka, *Instytucja mediacji w polskim porządku prawnym – jej rozwój i przyszłość w sporach zakresu prawa cywilnego*, „Palestra” 2019, nr 11–12, s. 263.

<sup>2</sup> Zob. L. Leszczyński, [w:] *Wstęp do prawoznawstwa*, red. A. Korybski, L. Leszczyński, Lublin 2021, s. 70–72.

<sup>3</sup> A. Podgórecki, *Sojologiczna teoria prawa*, Warszawa 1998, s. 101.

<sup>4</sup> *Ibidem*, s. 101–103.

Naturalnym (biorąc pod uwagę perspektywę przyjętych rozważań) – jest nawiązanie do prawa do sądu, które wobec nakreślonej koncepcji A. Podgóreckiego w sposób oczywisty powinno być klasyfikowane jako kompletne prawo człowieka. Prawo to, postrzegane aktualnie jako elementarne prawo człowieka o charakterze osobistym i wolnościowym (tzw. prawo I generacji), stanowi podstawową gwarancję praw i wolności jednostki w demokratycznym państwie prawnym<sup>5</sup>. Co więcej – współczesne systemy polityczne i prawne realizujące w swojej treści prawa człowieka – urzeczywistniają prawo do sądu zarówno w strukturze, treści prawa materialnego oraz procesowego, procesie stosowania prawa, jak i praktyce funkcjonowania władzy sądowniczej<sup>6</sup>.

Przechodząc do rozważań o systemie prawnym – normatywna podstawa prawa do sądu znajduje swoje ugruntowane odzwierciedlenie w systemach prawnych międzynarodowych i krajowych. Na gruncie kontynentalnej kultury prawnej należy wskazać chociażby na art. 6 Konwencji Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z dnia 4 listopada 1950 roku<sup>7</sup> (dalej jako: Konwencja), którego treść wyznacza podstawowy zakres tegoż prawa. Ów zakres, stanowiący minimalne zobowiązanie państw-stron Konwencji, implikuje obowiązek urzeczywistnienia wynikających z tegoż prawa uprawnień jednostki w prawodawstwie krajowym<sup>8</sup>. Z jego treści wynika, że każdy człowiek posiada niezbywalne uprawnienie do sprawiedliwego i publicznego rozpatrzenia sprawy w rozsądnym terminie przez sąd spełniający przymiot niezawisłości i bezstronności. Organ rozstrzygający spór (sąd) ma być ustanowiony ustawą i w sposób kontrydiktoryjny rozstrzygać zarówno o prawach i obowiązkach o charakterze cywilnym, jak i o zasadności oskarżenia będącego przedmiotem postępowania karnego. Postępowanie sądowe ma cechować jawność, z możliwością wprowadzenia przesłanek uzasadniających częściowe bądź całościowe jej wyłączenie ze względów obyczajowych, z uwagi na porządek publiczny, bezpieczeństwo państwowe w społeczeństwie demokratycznym, z uwagi na dobro małoletnich bądź gdy wyłączenie jawności miało służyć ochronie życia prywatnego stron albo okoliczności uznanych przez sąd za bezwzględnie konieczne dla zapobieżenia zaistnienia szkody interesom wymiaru sprawiedliwości<sup>9</sup>.

Wskazane postanowienie Konwencji przewiduje ponadto zobowiązanie do respektowania w postępowaniu karnym uprawnień osób posiadających status osoby oskarżonej jako nierównorzędnej wobec organu reprezentującego władzę

<sup>5</sup> Zob. S. Pilipiec, *Teoretycznoprawne aspekty zasady prawa do sądu*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio G” 2000, t. XLVII, s. 223–237.

<sup>6</sup> H. Mądrzak, *Prawo do sądu jako gwarancja ochrony praw człowieka*, [w:] *Podstawowe prawa jednostki i ich sądowa ochrona*, red. L. Wiśniewski, Warszawa 1997, s. 187.

<sup>7</sup> Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 ze zm.

<sup>8</sup> Zob. B. Liżewski, *Operacjonalizacja ochrony praw człowieka w porządku Europejskiej Konwencji Praw Człowieka (studium teoretycznoprawne)*, Lublin 2015, s. 70–72.

<sup>9</sup> Art. 6 ust. 1 Konwencji.

państwową (tj. sądu) strony stosunku karnoprawnego. Prawodawstwo krajowe w regulacji prawnej procedury karnej tym samym musi przewidywać uprawnienie podejrzanego/oskarżonego do otrzymania niezwłocznej informacji w języku zrozumiałym o istocie i przyczynie oskarżenia, zapewnienia czasu umożliwiającego przygotowanie do obrony, korzystania z pomocy obrońcy, zgłaszania wniosków dowodowych czy korzystania z bezpłatnej pomocy tłumacza<sup>10</sup>.

Jak zostało wspomniane, treść prawa do sądu, którego minimalne zakresowo ramy wyznaczają regulacje międzynarodowe, znajduje odzwierciedlenie w krajowych porządkach prawnych. Prawo to jest urzeczywistniane poprzez wprowadzenie norm o różnym stopniu ogólności w przepisach aktów normatywnych o różnej mocy prawnej. Wskazując na podstawowe w tym zakresie normy polskiego systemu prawnego (ich szczegółowe omówienie przekracza ramy niniejszego artykułu), należy zwrócić uwagę chociażby na treść przepisu art. 45 Konstytucji RP z 1997 roku<sup>11</sup>, a także szereg przepisów regulujących przebieg procesu sądowego zarówno w postępowaniu cywilnym (w tym m.in.: art. 6 i art. 9 ustawy z dnia 17 listopada 1964 roku Kodeks postępowania cywilnego<sup>12</sup>, dalej jako k.p.c.), jak i karnym (m.in. art. 364, art. 5 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 roku Kodeks postępowania karnego<sup>13</sup>, dalej jako k.p.k.). Zatem w kontekście analizy treści norm polskiego systemu prawnego wniosek, że to prawo człowieka ma charakter prawa kompletnego, jest w pełni uprawniony i oczywisty. Egzemplifikacja treści tegoż prawa będzie stanowić tło porównawcze do odpowiedzi na pytanie – czy prawo do mediacji jest równie szczegółowo unormowane przez prawodawcę, a zatem czy ma równie silnie komplementarny charakter?

## PRAWO DO MEDIACJI JAKO PRAWO CZŁOWIEKA W KONTEKŚCIE STATUSU MEDIACJI W POLSKIM PORZĄDKU PRAWNYM

Takiego oczywistego wniosku nie można zdaniem autora artykułu wyprowadzić w kontekście prawa do mediacji, które to *expressis verbis* nie zostało zarówno przez międzynarodowego, jak i krajowego prawodawcę sformułowane. Analiza treści norm prawa międzynarodowego oraz aktów o charakterze *soft law* poświęconych mediacji zwraca uwagę, że mediacja jest postrzegana jako sposób na ułatwienie jednostkom dostępu do wymiaru sprawiedliwości. Strony sporu, posiadając możliwość skorzystania z tej formy ADR (określanej jako procedura pozasądowa), dysponują dodatkowym poza sądem narzędziem zmierzającym do zakończenia sporu

<sup>10</sup> Art. 6 ust. 3 Konwencji.

<sup>11</sup> Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483.

<sup>12</sup> Dz.U. z 2023 r. poz. 1550 ze zm.

<sup>13</sup> Dz.U. z 2024 r. poz. 37 ze zm.

(m.in.: Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/52/WE z dnia 21 maja 2008 roku w sprawie niektórych aspektów mediacji w sprawach cywilnych i handlowych<sup>14</sup>, *Zielona księga Komisji Europejskiej w sprawie metod alternatywnego rozwiązywania sporów w sprawach cywilnych i handlowych*). Tak postrzegane prawo do mediacji prowadzi do konstatacji, że nie posiada ono jeszcze samodzielnego charakteru (zatem nie jest prawem kompletnym), jest elementem składowym prawa do sądu. Wniosek ten jednak nie wydaje się jednoznaczny wobec jednoczesnego zobowiązania państw implementujących owe akty normatywne do podejmowania działań zmierzających do wdrażania mediacji do krajowych systemów prawnych oraz jej popularyzacji w praktyce stosowania prawa<sup>15</sup>.

W ocenie autora niniejszego artykułu odpowiedź na pytanie o status prawa do mediacji w polskim porządku prawnym wymaga podjęcia dodatkowych, ponadsystemowych rozważań, nieograniczających się jedynie do wskazania na dokonaną powyżej egzemplifikację podstawowych przepisów prawnych regulujących tę formę ADR w polskim systemie prawnym. Poza takimi przykładami (potwierdzającymi z pewnością ugruntowany już status mediacji jako formy rozwiązywania sporów o prawo) należy zwrócić uwagę na aktualne miejsce mediacji wśród ogółu form składających się na mechanizm opanowywania sporów oraz kooperację mediacji i procesu sądowego w ramach procesu stosowania prawa.

Wskazując na pierwszą ze wskazanych płaszczyzn, tj. treść regulacji prawnych mediacji w poszczególnych rodzajach sporów (karna, szeroko rozumiana cywilna, administracyjna), należy zwrócić uwagę na ogólną treść obowiązujących przepisów prawnych regulujących mediację. Niezależnie od różnic międzygałęziowych owa treść ogranicza się jedynie do zasad mediacji (dobrowolność, poufność), pozycji mediatora w mediacji (bezstronność, niezależność, neutralność), decyzji kończącej spór (ugoda mediacyjna), obowiązku sporządzenia protokołu przez mediatora i zakresu jego treści, warunków zatwierdzenia ugody przez sąd oraz jej wpływu na toczący się proces sądowy (mediacja karna oraz cywilna). Uprawnienie stron do skorzystania z mediacji w świetle treści obowiązujących regulacji wynika zatem z zasady dobrowolności mediacji oraz szerokiego zakresu sporów, w których prawodawca przewiduje możliwość ich zakończenia w tej formie. Z mediacji można korzystać już nie tylko w „typowych” sporach z zakresu prawa cywilnego (w tym rodzinnego), karnego czy administracyjnego. Prawodawca ciągle poszerza tę możliwość do coraz szerszego zakresu sporów specjalistycznych (np. mediacja w sporach pomiędzy negocjującymi umowę o publiczne udostępnianie utworu

<sup>14</sup> Dz.Urz. UE z 2018, nr 136, poz. 3.

<sup>15</sup> Zob. K. Mania, *Implementacja europejskiego pakietu legislacyjnego w sprawie ADR i ODR w sporach konsumenckich do polskiego porządku prawnego*, „Rocznik Administracji Publicznej” 2016, nr 2, s. 317.

audiowizualnego – art. 73<sup>1</sup> ustawy z dnia 4 lutego 1994 roku o prawie autorskim i prawach pokrewnych)<sup>16</sup>.

Wskazując na drugą z wyróżnionych płaszczyzn analiz, tj. wskazanie miejsca mediacji wśród ogółu form wchodzących w zakres mechanizmu opanowywania sporów, należy zwrócić uwagę na konotację pojęcia wymiar sprawiedliwości, która niejednokrotnie była przedmiotem rozważań polskiego sądu konstytucyjnego oraz przedstawicieli nauki prawa. W jednym z orzeczeń (dokładniej w wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 13 marca 1996 roku, sygn. akt K 11/95<sup>17</sup>) w toku rozważań nad ustawami o gospodarce nieruchomościami polski sąd konstytucyjny rozważał, czy zakres pojęcia „wymiar sprawiedliwości” ogranicza się jedynie do procesu sądowego, czy też ów zakres jest nadto zawężony, biorąc pod uwagę przewidziane przez polski system prawny formy opanowywania sporów. Sąd konstytucyjny wskazał, że wymiar sprawiedliwości jest jedną z zasadniczych funkcji każdego państwa – co przejawia się w „konkretyzowaniu i urzeczywistnianiu ustanowionych, względnie uznanych, przez państwo ustaw i norm prawnych w poszczególnych przypadkach, drogą specjalnych postępowań organów państwowych do tych czynności powołanych”. Funkcją wymiaru sprawiedliwości jest z kolei stosowanie prawa, o jego cechach zaś decyduje przyjęty w danym porządku prawnym model sądowego stosowania prawa. Stanowisko to koresponduje z propagowanym w nauce prawa tzw. funkcjonalnym (przedmiotowym) rozumieniem zakresu pojęcia wymiaru sprawiedliwości, obejmującym przewidziane prawem instytucje zmierzające do zakończenia sporu (zatem poza procesem sądowym również mediacja). Sądy posiadają względem pozostałych instytucji pozycję nadrzędną „wyrażającą się w możliwości zweryfikowania prawidłowości (legalności) każdego rozstrzygnięcia organu pozasądowego”<sup>18</sup>.

Owa pozycja nadrzędna sądu, biorąc pod uwagę treść przepisów prawnych regulujących mediację, jest zachowana zasadniczo w każdym z rodzajów sporów prawnych. Na przykład w odniesieniu do sporów cywilnoprawnych sąd przy zatwierdzeniu ugody (zgodnie z treścią art. 183<sup>13</sup> § 3 k.p.c.) ma obowiązek weryfikacji, czy takowa ugoda jest wykonalna, tj.: zgodna z prawem, zasadami współżycia społecznego, nie zmierza do obejścia prawa, nie zawiera sprzeczności, oraz czy jest zrozumiała. Zatwierdzona przez sąd ugoda mediacyjna posiada moc prawną ugody sądowej (art. 183<sup>15</sup> k.p.c.), toczące się postępowanie sądowe podlega w zakresie

<sup>16</sup> Dz.U. z 2022 r., poz. 2509, t.j. art. 73<sup>1</sup> dodany ustawą z dnia 26 lipca 2024 r. o zmianie ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych, ustawy o ochronie baz danych oraz ustawy o zbiorowym zarządzaniu prawami autorskimi i prawami pokrewnymi (Dz.U. z 2024 r. poz. 1254).

<sup>17</sup> OTK 1996, nr 2 poz. 9.

<sup>18</sup> Zob. L. Morawski, *Główne problemy współczesnej filozofii prawa. Prawo w toku przemian*, Warszawa 2005, s. 188; A. Zienkiewicz, *Studium mediacji. Od teorii ku praktyce*, Warszawa 2007, s. 22–24.

będącym przedmiotem ugody umorzone (zatem jej skutek jest w praktyce analogiczny jak orzeczenie sądowe kończące postępowanie w sprawie).

Pomimo że w pozostałych sporach wyróżnionych ze względu na metodę regulacji (tj. pomiędzy stronami stosunku karnoprawnego oraz administracyjnego) skutek prawny ugody mediacyjnej nie jest aż tak dalekosiężny, to jednak posiada ona wpływ na decyzję sądu kończącą spór/decyzję administracyjną rozstrzygającą sprawę. Sąd bądź organ administracji uwzględniając ugodę, weryfikuje jej treść pod kątem realizacji celów danego postępowania. W przypadku postępowania karnego ugoda mediacyjna i fakt, że sprawca czynu zabronionego w sposób dobrowolny przeprosił w mediacji pokrzywdzonego i zobowiązał się do naprawienia krzywdy, stanowi element procesu resocjalizacji sprawcy, który jest jednym z celów postępowania karnego<sup>19</sup>. W przypadku postępowania administracyjnego treść uzgodnień ugodowych, których treścią jest wyjaśnienie oraz rozważenie okoliczności faktycznych i prawnych sprawy, a także dokonanie ustaleń dotyczących jej załatwienia w granicach obowiązującego prawa, jest weryfikowana przy uwzględnieniu jej treści w decyzji administracyjnej, która ze względu na możliwość następczej kontroli powinna cechować się przymiotem legalności<sup>20</sup>.

Zwracając z kolei uwagę na ostatnią z płaszczyzn analizy, czyli kooperację mediacji i procesu sądowego w ramach procesu stosowania prawa, pomimo różnic w procesach decyzyjnych w nich zachodzących (a które wynikają z odmienności mechanizmów rozstrzygania i rozwiązywania sporów) owe formy opanowania sporów w ramach wymiaru sprawiedliwości wzajemnie współlistnieją i uzupełniają się. Owo uzupełnienie znajduje odzwierciedlenie nie tylko w treści aktualnie obowiązujących regulacji prawnych procesu sądowego i mediacji, ale również w postulatach kierowanych do prawodawcy w związku z popularyzacją mediacji oraz implementacją rozwiązań w tym zakresie z systemów prawnych innych państw.

Wskazując na liczne – w świetle aktualnie obowiązujących regulacji polskiego systemu prawnego przypadki – w pierwszej kolejności należy zwrócić uwagę na możliwość kierowania przez sądy sporów do mediacji w trakcie toczących się procesów sądowych (tzw. mediacja sądowa), co w przypadku procesu cywilnego znajduje szczególne odzwierciedlenie w świetle treści art. 10 k.p.c., stosownie do którego „w sprawach, w których zawarcie ugody jest dopuszczalne, sąd dąży w każdym stanie postępowania do ich ugodowego załatwienia, w szczególności przez nakłanianie stron do mediacji”. Kolejnym przykładem wzajemnej kooperacji

<sup>19</sup> A. Lewicka-Zelent, *Profilaktyczny i resocjalizacyjny wymiar mediacji w sprawach nieletnich*, „Niepełnosprawność. Dyskursy pedagogiki specjalnej” 2017, nr 28, s. 213; D. Wójcik, *Mediacja w polskim prawie karnym i prawie nieletnich*, „Mediator” 2005, nr 2(33), s. 17.

<sup>20</sup> Zob. W. Broński, *Efektywność mediacji w postępowaniu administracyjnym*, „Studia Prawnicze KUL” 2019, nr 3(79), s. 59–60; M. Tabernacka, *Negocjacje i mediacje w sferze publicznej*, Warszawa 2009, s. 181–210; J. Żołądz, *Bariery rozwoju mediacji w sferze administracji publicznej w Polsce*, „ADR. Arbitraż i Mediacja” 2012, nr 2(18), s. 38.

są wspomniane już regulacje prawne wskazujące na skutek, jaki wywiera ugoda zawarta w mediacji trwającej w trakcie procesu sądowego na treść decyzji rozstrzygającej spór w procesie cywilnym – sąd po zatwierdzeniu ugody umarza postępowanie w procesie karnym: ugoda zawarta pomiędzy sprawcą czynu zabronionego a pokrzywdzonym wpływa na treść orzeczenia w zakresie wymiaru kary. Wreszcie regulacje szczegółowe w postaci np. obowiązku wskazania w treści pozwu, czy strony korzystały z mediacji bądź innych form polubownego zakończenia sporu (a jeśli nie to dlaczego – art. 187 § 1 pkt 3 k.p.c.), czy też kwestii zwrotu części opłaty sądowej w przypadku zawarcia ugody przed mediatorem po rozpoczęciu rozprawy (stosownie do treści art. 79 ust 1 pkt 2a ustawy z dnia 28 lipca 2005 roku o kosztach sądowych w sprawach cywilnych<sup>21</sup>). Rozwiązania te nie tylko mają zachęcić strony sporu do korzystania z mediacji, ale też świadczą o wzajemnym uzupełnianiu i silnej współzależności mediacji i procesu sądowego.

Na dalsze umacnianie owego uzupełniania oraz wzajemnej współzależności mediacji i procesu sądowego w przyszłości wpływ mogą wywrzeć postulaty kierowane do pracodawcy ze strony doktryny oraz praktyków mediacji, a wynikające chociażby z woli implementowania stosownych rozwiązań prawnych wprowadzonych do systemów prawnych państw europejskich. Jako przykładowe należy wskazać postulaty w zakresie wprowadzenia obowiązkowej mediacji w określonych rodzajach sporów cywilnych (w tym tzw. „okołorozwodowych” czy też pomiędzy pacjentami a placówkami zdrowotnymi)<sup>22</sup> czy też podjęte z inicjatywy środowiska mediatorów działania w celu profesjonalizacji zawodu mediatora (tzw. Krajowy Rejestr Mediatorów)<sup>23</sup>. Dodatkowo praktyka stosowania mediacji w polskim porządku prawnym wprost wskazuje na jej wzrastającą rolę jako jednej z form opanowywania sporów. Rokrocznie wzrasta liczba przeprowadzonych mediacji pozasądowych, co świadczy o wzrastającej świadomości prawnej i społecznej w zakresie mediacji, a także wzroście społecznego zaufania do tejże formy rozwiązywania sporów.

## PODSUMOWANIE

Reasumując, analiza wskazanych powyżej czynników wskazuje, że mediacja jest obecna w polskim porządku prawnym, jednak jej aktualny status nie przesądza jednoznacznie o uznaniu prawa do mediacji w kontekście komplementarnego

<sup>21</sup> Dz.U. z 2024 r. poz. 959 ze zm.

<sup>22</sup> Zob. A. Przylepa-Lewak, *Współczesne wyzwania mediacji medycznej*, „Krytyka Prawa. Niezależne studia nad prawem” 2023, nr 3, s. 241–243.

<sup>23</sup> Zob. A. Przylepa-Lewak, M. Myślińska, *Zasady wpisu na listę stałych mediatorów w Polsce – w kontekście dyskusji nad profesjonalizacją zawodu*, „Krytyka Prawa. Niezależne studia nad prawem” 2022, nr 14, s. 88–89.

prawa człowieka. Aktualna treść prawa do mediacji, jej wielopłaszczyznowa relacja względem procesu sądowego w ramach wymiaru sprawiedliwości implikuje wniosek, że na prawo to składa się uprawnienie do podjęcia próby zakończenia sporu w tejże formie, która w przypadku zawarcia ugody mediacyjnej wpływa na mechanizm rozstrzygania sporów przez sądy. Postrzeganie prawa do mediacji w kontekście przysługującego stronie sporu uprawnienia jest naturalną konsekwencją zasady dobrowolności mediacji oraz autonomii konfliktu, jednakże w ocenie autora niniejszego artykułu – komplementarność prawa do mediacji wymaga wzmocnienia w drodze działań legislacyjnych konkretyzujących uzupełniającą funkcję mediacji względem procesu sądowego i nakierowanych na bezpieczeństwo jednostki w tej formie jako strony sporu opartego na prawie.

W ocenie autora niniejszego artykułu poza powołanymi przykładami m.in. w zakresie obligatoryjności informowania stron sporu o możliwości jego zakończenia w drodze mediacji w trakcie trwającego procesu sądowego warto zastanowić się nad wprowadzeniem rozwiązań wzmacniających świadomość stron w zakresie wyboru mediacji jako formy odpowiedniej do specyfiki konkretnego sporu. Takie rozwiązania funkcjonują chociażby w prawodawstwie niemieckim, w którym sąd na potrzeby postępowania pojednawczego i dalszych czynności związanych z polubownym zakończeniem sporu kieruje strony procesu sądowego do sędziego pojednawczego, który oceniając specyfikę sporu, może zastosować wszelkie formy rozwiązywania sporu, w tym w szczególności mediację<sup>24</sup>.

Dodatkowo w celu ugruntowania komplementarności mediacji warto postulować wprowadzenie rozwiązań wzmacniających poczucie bezpieczeństwa stron sporu w mediacji, gdyż w ocenie autora istniejące aktualnie w tym zakresie regulacje (w tym zwłaszcza poufność mediacji) nie są wystarczające. Strony sporu winny mieć nie tylko przeświadczenie, ale i gwarancję fachowości mediacji jako formy rozwiązywania sporów w każdym jej aspekcie. Pożądane jest zatem jednoznaczne określenie kwalifikacji zawodowych stałych mediatorów (w tym zwłaszcza wymogów wykonywania zawodu), a także wprowadzenie szczegółowych rozwiązań w zakresie ich odpowiedzialności prawnej. Obecne regulacje prawne są bardzo ogólne, co może skutkować obniżeniem zaufania do tej formy rozwiązywania sporów ze strony społeczeństwa oraz innych podmiotów uczestniczących w procesie rozstrzygania sporów (w tym sędziów, prawników – pełnomocników stron sporu). Podejmowane niejednokrotnie działania zmierzające do regulacji statusu prawnego mediatorów wydają się w tej mierze niewystarczające, w szczególności w kontekście braku przepisów prawnych określających zakres ich odpowiedzialności zawodowej<sup>25</sup>. Strona sporu, wybierając jako formę jego zakończenia proces

<sup>24</sup> Zob. *Mediacja w państwach UE*, [https://e-justice.europa.eu/64/PL/mediation\\_in\\_eu\\_countries?GERMANY&init=true](https://e-justice.europa.eu/64/PL/mediation_in_eu_countries?GERMANY&init=true) [dostęp: 19.09.2023].

<sup>25</sup> Zob. M. Myślińska, *Mediator w polskim porządku prawnym*, Warszawa 2018, s. 153–264.

sądowy, ma świadomość, że jest on szczegółowo sformalizowany zarówno pod kątem fachowości jego uczestników (wymóg posiadania wysokich kwalifikacji przez sędziów bądź reprezentujących ją pełnomocników), jak i przysługujących jej w ramach procesu sądowego uprawnień i obowiązków (składających się *nota bene* na prawo do sądu). Szczegółowych gwarancji (a przynajmniej ich potwierdzenia w treści prawa obowiązującego) nie posiada w mediacji, co z pewnością wpływa niekorzystnie na jej poczucie pewności oraz bezpieczeństwa.

Reasumując, prawo do mediacji w polskim porządku prawnym posiada charakter prawa *in statu nascendi*. Prawo do mediacji co prawda nie zostało *expressis verbis* wyeksponowane w treści przepisów prawnych regulujących mediację (nie wynika ono również z międzynarodowych aktów normatywnych oraz aktów o charakterze *soft law* traktujących o mediacji), jednakże jego ewolucyjny charakter można wywodzić z przepisów określających zasady mediacji (w tym zwłaszcza dobrowolności), a także wymienionych wyżej regulacji wskazujących na ową kooperację mediacji i procesu sądowego. Co prawda, mediacja jako forma rozwiązywania sporów nie została w sposób szczegółowy uregulowana przez prawo (co wynika m.in. z pełnej realizacji w tej formie autonomii konfliktu), jednak aktualna powszechność jej stosowania implikuje konieczność podjęcia dalszych działań legislacyjnych zmierzających do wzmocnienia bezpieczeństwa jednostki jako strony sporu opartego na prawie oraz wzmacniającego rolę mediacji jako uzupełniającej względem procesu sądowego formy rozwiązywania sporów.

W ocenie autora niniejszego artykułu ugruntowanie komplementarności prawa do mediacji wywarłoby pozytywny wpływ na mechanizm opanowywania sporów o prawo w polskim porządku prawnym, w którym wiodącą rolę zajmuje aktualnie proces sądowy. Wskutek działań legislacyjnych uszczegóławiających bezpieczeństwo strony sporu w mediacji (poprzez unormowanie prawa do mediacji) przedmiotowa forma rozwiązywania sporów cieszyłaby się większym zaufaniem ze strony społeczeństwa, co w efekcie doprowadziłoby do rozwiązania wielu problemów funkcjonowania sądowego wymiaru sprawiedliwości. Częstsze korzystanie z mediacji przez strony sporu i zawieranie ugód zmniejszy liczbę spraw wpływających do sądów, wpływając pozytywnie na czas trwania procesów sądowych. Zwiększenie zaufania do mediacji spowoduje z kolei wzrost liczby sporów rozwiązywanych na drodze pozasądowej. Ów pozytywny skutek byłby szczególnie istotny w sporach uwikłanych emocjonalnie, w których do ich wielopłaszczyznowego zakończenia niezbędne jest ich szczegółowe uzewnętrznienie, na co niekiedy nie ma miejsca w procesie sądowym (w tym zwłaszcza spory z zakresu prawa rodzinnego czy prawa medycznego).

## BIBLIOGRAFIA

- Broński W., *Efektywność mediacji w postępowaniu administracyjnym*, „Studia Prawnicze KUL” 2019, nr 3(79).
- Korybski A., *Alternatywne rozwiązywanie sporów w USA*, Lublin 1993.
- Leszczyński L., [w:] *Wstęp do prawoznawstwa*, red. A. Korybski, L. Leszczyński, Lublin 2021.
- Lewicka-Zelent A., *Profilaktyczny i resocjalizacyjny wymiar mediacji w sprawach nieletnich*, „Niepełnosprawność. Dyskursy pedagogiki specjalnej” 2017, nr 28.
- Liżewski B., *Operacjonalizacja ochrony praw człowieka w porządku Europejskiej Konwencji Praw Człowieka (studium teoretycznoprawne)*, Lublin 2015.
- Mania K., *Implementacja europejskiego pakietu legislacyjnego w sprawie ADR i ODR w sporach konsumenckich do polskiego porządku prawnego*, „Rocznik Administracji Publicznej” 2016, nr 2.
- Mądrzak H., *Prawo do sądu jako gwarancja ochrony praw człowieka*, [w:] *Podstawowe prawa jednostki i ich sądowa ochrona*, red. L. Wiśniewski, Warszawa 1997.
- Mediacja w państwach UE*, [https://e-justice.europa.eu/64/PL/mediation\\_in\\_eu\\_countries?GER-MANY&init=true](https://e-justice.europa.eu/64/PL/mediation_in_eu_countries?GER-MANY&init=true) [dostęp: 19.09.2023].
- Morawski L., *Główne problemy współczesnej filozofii prawa. Prawo w toku przemian*, Warszawa 2005.
- Myślińska M., *Mediator w polskim porządku prawnym*, Warszawa 2018.
- Pilipiec S., *Teoretycznoprawne aspekty zasady prawa do sądu*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio G” 2000, t. XLVII.
- Podgórecki A., *Socjologiczna teoria prawa*, Warszawa 1998.
- Przylepa-Lewak A., Myślińska M., *Zasady wpisu na listę stałych mediatorów w Polsce – w kontekście dyskusji nad profesjonalizacją zawodu*, „Krytyka prawa. Niezależne studia nad prawem” 2022, nr 14.
- Przylepa-Lewak A., *Współczesne wyzwania mediacji medycznej*, „Krytyka prawa. Niezależne studia nad prawem” 2023, nr 3.
- Skrodzka M., Zemke-Górecka A., *Instytucja mediacji w polskim porządku prawnym – jej rozwój i przyszłość w sporach z zakresu prawa cywilnego*, „Palestra” 2019, nr 11–12.
- Tabernacka M., *Negocjacje i mediacje w sferze publicznej*, Warszawa 2009.
- Wójcik D., *Mediacja w polskim prawie karnym i prawie nieletnich*, „Mediator” 2005, nr 2(33).
- Zienkiewicz A., *Studium mediacji. Od teorii ku praktyce*, Warszawa 2007.
- Żołądź J., *Bariery rozwoju mediacji w sferze administracji publicznej w Polsce*, „ADR. Arbitraż i mediacja” 2012, nr 2(18).

## AKTY NORMATYWNE

- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/52/WE z dnia 21 maja 2008 r. w sprawie niektórych aspektów mediacji w sprawach cywilnych i handlowych (Dz.Urz. UE z 2018 nr 136, poz. 3).
- Konstytucja RP z 1997 r. (Dz.U. 1997 r. Nr 78, poz. 483).
- Konwencja Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z dnia 4 listopada 1950 r. (Dz.U. z 1993 r. 61, poz. 284 ze zm.).
- Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2024 r. poz. 37 ze zm.).
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 2024 r. poz. 37 ze zm.).
- Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (t.j. Dz.U. 2022 r. poz. 2509 ze zm.).
- Ustawa z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (Dz.U. z 2024 r. poz. 959 ze zm.).

Ustawa z dnia 26 lipca 2024 r. o zmianie ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych, ustawy o ochronie baz danych oraz ustawy o zbiorowym zarządzaniu prawami autorskimi i prawami pokrewnymi (Dz.U. z 2024 r. poz. 1254).

#### ORZECZNICTWO

Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 13 marca 1996 roku, sygn. akt K 11/95 (OTK 1996, nr 2 poz. 9).

#### ABSTRACT

Mediation is the most widely used form of dispute resolution. Given its position vis-à-vis the judicial process in continental legal culture, it should be recognised as part of the administration of justice. In this context, it is legitimate to discuss the right to mediation in the context of the evolution of human rights, as another right of the individual exercised in the process of applying the law. The basis for the consideration is the Polish legal order, in which the right to mediation is reflected in the position of mediation in the judicial process, the legal regulation of mediation, the initiatives and actions of the legislator in order to popularise this form of ADR and the professionalisation of the mediator's profession.

**Keywords:** mediation; the right to mediation; justice system; human rights; application of the law